

İSTANBUL BÜYÜK SARAY MOZAIKLERİ'NDEKİ GRİFON BETİMLEMELERİ: ROMA
DÖNEMİNİN BENZER ÖRNEKLERİYLE İKONOĞRAFİK VE SANATSAL İLİŞKİSİ

*THE GRIFFIN DEPICTIONS IN THE GREAT PALACE MOSAICS: ARTISTIC AND
ICONOGRAPHIC RELATIONS WITH SIMILAR EXAMPLES FROM THE ROMAN ERA*

ŞEHNAZ ERASLAN*

Öz: I. Iustinianus (525-565) dönemine tarihlendirilen İstanbul Büyük Saray Mozaikleri, Geç Antikçağ'dan günümüze ulaşan en görkemli peyzaj betimlemeleridir. Kırsal yaşam aktiviteleri ve av sahnelerinin tasvir edildiği Büyük Saray Mozaikleri'nde mitolojik bir varlık olan grifonun yer alması dikkat çekmektedir. Baş ve kanatları kartal, gövdesi aslan biçiminde olan bu fantastik varlık M.Ö. III. binyıldan itibaren sanatın çeşitli dallarında tasvir edilmiştir. Antikçağ mozaik sanatında grifon betimleri genellikle Roma Dönemi'ndendir. Bu döneme ait örneklerden biri İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde dört ayrı sahnede tüm muhteşemliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede, İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'ndeki grifon betimlemelerinin değişik coğrafyalardaki örnekleri ışığında tipolojik ve ikonografik açıdan bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Roma • Mozaik • Grifon • İkonografi • Tipoloji

Abstract: Surviving from Late Antiquity to the present day and dated to the reign of Iustinianus I. (525-565) the Great Palace mosaics in Istanbul provide majestic depictions of landscape. In the various representations of rural life and hunting scenes the depiction of the strange creature, the griffin, attracts attention. This fantastic creature with the head and wings of an eagle and the body of a lion had been depicted in a variety of media and forms of art from the III. millennium B.C. onwards. The griffin was often depicted during the Roman Period. Examples depicting this creature are found in the Istanbul Great Palace Mosaic in four different scenes where it emerges in all glory. In this article an evaluation is made of the typology and iconography of the Great Palace griffin depictions, taking into consideration the examples of the depiction of griffin from different geographies.

Keywords: Roman • Mosaic • Griffin • Iconography • Typology

Antikçağ sanatında, fantastik varlıkların tasvirlerine sıkça rastlamaktayız. Bu varlıklar arasında göze çarpan grifon, göklerin hâkimi kartal ile yeryüzünün güçlü hayvanı aslanın birleşiminden oluşmaktadır. Grifonun Hellence'de kıvrılmış anlamındaki *gryps*, Latince'de ise bir çeşit akbaba anlamında *gryphus* kelimesinin türemesinden ortaya çıktığı düşünülmektedir¹.

M.Ö. III. binyıldan itibaren grifon tasvirleri ilk olarak Mezopotamya ve Mısır sanatında daha sonra Girit dini tasvirleri ile Anadolu'nun dekoratif sanatında önemli bir yer edinmiştir. Bu ilk örneklerde grifon şehir kapılarını, kral ve hayat ağacını korumakla yükümlü kutsal bir görev üstlenmiştir. Grifon betimlemeleri M.Ö. 1200'lerde Akdeniz Havzası'nı çevreleyen bölgelerde giderek yaygınlaşmış, Hellen, Roma, Pers ve hatta daha sonraki dönemlerde de sanatın çeşitli dallarında yer almıştır².

* Dr. Arkeolog, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara. erinonaz@hotmail.com

¹ Picoche 1984, 338.

² Çakır 2013, 31-32; Eraslan 2013a, 69-70.

Mozaik Sanatında Grifon

Antikçağ diğer sanat dallarında olduğu gibi mozaik sanatında da fantastik varlıkların betimlemelerine rastlamak olağan dışı bir durum değildir. Yeryüzünün en güçlü hayvanı kabul edilen aslan ile göklerin hâkimi kartalın tek bir vücutta bir araya gelmesi onu etkileyici bir görünüme sahip kılmış ve bu özelliği mozaik sanatçılarının repertuarlarında tercih edilen bir kompozisyon olmasını sağlamıştır.

Fig. 1. M.Ö. IV. yüzyıl, Eretria (Yunanistan)

Mozaik sanatının en erken örneklerinde grifona koruyuculuk, güç, kudret ve iktidar gibi özellikler atfedilmiştir. Aslan gövdeli, kartal kanatlı olarak betimlenen grifonun kıvraklığını ve kurnazlığını ön plana çıkardığı, avını sıçrayarak yakaladığı sahneler mozaiklerde sıklıkla görülmektedir.

Bugüne kadar bilinen grifon tasvirinin en erken örneklerinden biri Eretria'da bulunmuştur. M.Ö. IV. yüzyılın ortalarına tarihlenen 2.60 x 2.60 m. boyutlarındaki mozaikte; iki kenarında Arimaspes ve grifon mücadelesi diğer iki kenarında aslan ve at mücadelesi betimlenmiştir³ (fig. 1).

Hellen mitografyasında grifona çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Antikçağ yazarlarından Herodotos'a (IV.13. 1.) göre, grifonlar Hyperborea'lılar ülkesinin güneyinde bulunan altın madenlerini koruyarak, o bölgede yaşayan ve altını ele geçirmek isteyen tek gözlü Arimaspes boyuna karşı mücadele etmektedirler. Mozaikin alt ve üst frizinde bu hikaye tasvir edilmiştir. İki grifon arasında kalan Arimaspes'in kılıç ve miğferiyle kendini korumaya çalıştığı an tasvir edilmiştir. Sanatçı iki boyutlu olarak tasvir ettiği figürleri, koyu zemin üzerinde açık renklerle belirginleştirmiştir. Bu dönemde mozaiklerdeki figürlerin resimsel etkisini vurgulamak için koyu renk zemin üzerinde genellikle beyaz renklerin hâkim olduğu figürler yerleştirilmiştir. Bu şekliyle dönemin kırmızı figür vazo resimlerini hatırlatmaktadır⁴.

Mozaik sanatında grifonlar deniz içerisinde kimi zaman tek kimi zaman da deniz tanrıları ya da çeşitli deniz canlılarıyla birlikte de betimlenmişlerdir (fig. 2). Roma Dönemi mozaik sanatında deniz grifonu, kartal başlı ve kanatlı, aslan gövdeli ve arka uzuvları balık kuyruğu biçimindedir. Deniz grifonlarını M.S. II. yüzyılın başlarından itibaren deniz thiasos'u topluluğunu oluşturan figürlerle beraber de görmekteyiz. Bir topluluk ya da grup anlamına gelen *thiasos* kelimesi çeşitli deniz yaratıklarının üzerine binerek suyun üzerinde süzülen Nereid ve Triton figürlerinden oluşan deniz canlıları grubunu tanımlamak için de kullanılmıştır⁵. Bu figürler özellikle İtalya ve Kuzey Afrika'daki mozaiklerde tercih edilmiştir.

Bu kompozisyona ait örneklerden biri Tunus'ta bulunmuştur. Mozaikte grifon tıpkı diğer deniz yaratıkları gibi deniz tanrılarına eşlik ederken ya da Nereidleri sırtlarında taşıırken betimlenmiş-

³ Blázquez 1997, 156, fig 1; Ling 1998, 21, fig. 11; Dunbabin 1999, 8, fig. 7.

⁴ Ling 1998, 23; Dunbabin 1999, 10.

⁵ Lattimore 1976, 14-15.

Fig. 2. M.S. II. yüzyıl, Ostia (İtalya)

Fig. 3. M.S. III. yüzyıl, Bardo Müzesi, Sousse (Tunus)

lerdir⁶ (fig. 3). Mozaikte, deniz grifonu, kartal başlı, gövde ve ön uzuvları aslan, arka uzuvları kıvrılmış balık şeklindedir. Grifonun uçuşunu yitirmiş gibi duran, gövdeye göre küçük boyutta resmedilen kanatları göze çarpmaktadır.

Roma Dönemi'nden itibaren grifonun çeşitli hayvanlarla birlikte olan tasvirleri yaygınlaşmıştır. Shahba-Philippopolis'de yerinde sergilenen Orpheus mozağında, birçok hayvan türünün arasında grifon da bulunmaktadır⁷ (fig.4). Müziğiyle doğadaki hayvanları büyüleyip sakinleştiren Orpheus'un etrafında kartal, tavuskuşu, yılan, kuğu, boğa, keçi, geyik, tavşan, aslan ve fil yer alır. Ayrıca bunların içinde mitolojik bir varlık olarak bir grifon da resmedilmiştir. Bu oldukça dikkat çekicidir. Daha önceki dönemlerde, üstün nitelikler ve görevler atfedilmiş grifon, Orpheus ikonografisinde diğer hayvanlar arasında sıradan bir canlı olarak yer almaktadır.

M.S. III. yüzyıldan itibaren mozaiklerde, grifona atfedilen koruyuculuk vasıflarından tamamen uzaklaştığı hız, kıvraklık ve zeka özelliklerini ön plana çıkaran ve doğada diğer yırtıcı hayvanlarla birlikte avlanan veya savaşıyan bir canlı türüne dönüşmüştür. Bu betimlemelere en iyi örnekler Sicilya'da bulunan Piazza Armerina'daki Villa Romana del Casale içerisindeki sütunlu avlunun Büyük Av Mozaikleri ile İstanbul Büyük Saray Mozaikleri Müzesi'nde sergilenen mozaiklerdir. Her iki mozaik de işlenen tema ve grifona yüklenen vasıflar açısından büyük benzerlikler taşımaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanından toplanan hayvanların arena oyunları için Roma'ya götürüldüğü bilinmektedir. Piazza Armerina'daki Büyük Av mozaikleri bu hayvanların yakalanma anlarını ve Roma'ya götürülme sürecini betimlemektedir. M.S. IV. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Büyük Av Mozaığı'nda, hayvanları yakalamak için ustaca yöntemlerin kullanıldığını görmekteyiz⁸ (fig. 5). Bu yöntemlerden biri de tuzak kurarak hayvanları kafese kapatmaktır. Ville'ye göre, aslan, leopar, panter ve bazen ayı avında değişik bir teknik kullanılmaktadır. Bu teknikte, bir yem kullanılarak yırtıcı hayvan kafese doğru çekilir ve kafes bir hamlede hayvanın üzerine kapatılır. Piazza Armerina mozağında de bu av tekniği görülmektedir⁹.

Av, ayrıca Roma askeri birlikleri için mükemmel bir tatbikat olanağıdır. Marrou'ya göre mozaikte Romalı askerler vahşi hayvanları yakalayarak tatbikat yapmaktadırlar. Bu tatbikat

⁶ Blázquez 1997, 158, fig. 7.

⁷ Balty 1977, 46.

⁸ Marrou 1976, 249-251; Blázquez 1997, 161, fig. 7; Dunbabin 1999, 140, fig.135.

⁹ Ville 1968, 219-220.

Fig. 4. M.S. IV. yüzyıl, Shahba- Philippopolis (Suriye)

nun betimlenmesinin ayrı bir anlamı vardır. Mithras kültüründe gece kızı Nemesis'in sembolü olan grifon, genel anlamda ölümü sembolize etmektedir. Piazza Armerina mozağında görülen grifonun pençeleri altında kafese saklanmış insan betimlemesi, ölümden kaçışın olmayacağı şeklinde yorumlanmaktadır¹¹.

İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde Grifon

İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde köy yaşamı, avcılar, çeşitli hayvan figürlerinin yanı sıra pan ve grifon gibi fantastik varlıklardan da alıntılar izlenmektedir. Köy yaşamı ve doğa görüntüleri M.Ö. I. yüzyıldan itibaren Roma Dönemi resimlerinde önemli bir yer tutmuştur. Mozaik sanatında ise doğa ya da köy yaşamı betimlemeleri daha geç dönemlerde görülmektedir¹². Örneğin otlayan kuzular- koyunlar, sürülerini gözetleyen çobanlar ki bunlara bazen bir köpek eşlik etmektedir, ürünlerini toplayan kadın ya da erkekler, develerini süren kişiler, kuş ya da balık avlayan avcılar mozaik panellerinde betimlenmiştir. Fakat bu temalar geç antikçağ mozaiklerinde değişime uğramış ve fantastik varlıklar da betimlemelerde yer almıştır. İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde de fantastik varlıklar arasında özellikle grifon betimlemeleri dikkat çekmektedir.

I. Iustinianus (525–565) dönemine tarihlendirilen İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde dört farklı grifon tespit etmekteyiz¹³. Av hayvanları arasında betimlenen

süresince Romalı askeri birlikler çeşitli hamle yetenekleri kazanmakta ve savaş süresince bu yeteneklerini kullanabilmekteydiler. Birçok yırtıcı hayvanla yapılan başarılı mücadeleler haricinde, mozağın sağ kanadında betimlenen av tatbikatındaki Romalı talihsiz bir askerin grifonu tuzağa düşürememiş olduğu ve yaratıktan korunmak için tuzak olarak düşünülen kafese sığındığı anlaşılmaktadır. Askeri tatbikat amacıyla gerçekleştirilen avın zorluklarla birlikte zaman zaman başarısızlıklar içerebildiği mozaikte görülebilmektedir¹⁰.

Balty'e (1997, 46) göre bu mozaikte grifonun

Fig. 5. M.S. IV. yüzyıl, Piazza Armerina (İtalya)

¹⁰ Marrou 1976, 250.

¹¹ Balty 1977, 46.

¹² Dunbabin 1978, 109.

¹³ Jobst *et al.* 1997, 47, fig. 31; Cimok 2001, 19, fig. 15.

dört sahnede de grifonlar avını parçalarken ya da av peşindeyken karşımıza çıkmaktadır. Bu mozaiklerden ilkinde, başı ve gövdesi aslan, kanatları ise kartal biçiminde olan grifon, oturur durumda yakaladığı avı yemek üzereyken betimlenmiştir (fig. 6). Aslan başlı ve boynuzlu grifon ilk olarak Pers sanatında M.Ö. V. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış ve diğer kültürleri de etkilemiştir¹⁴. Bu tipteki grifonun en belirgin özelliği kanatların baş kısmına doğru kıvrımlı, başlarında ise boynuz ile betimlenmeleridir. Mozaikte Pers etkisinin hâkim olduğu bu grifonun kanatları benekli ve başında ise bir çift boynuz bulunmaktadır. Sasani/Pers sanat ürünlerinin Bizans sanatına etkisinin, M.S. V. yüzyılın birinci yarısında görülme sebebinin tarihi bir dönüm noktasında aramak daha doğru olur: 384 yılında III. Şapur'un tahta geçmesiyle Bizans ile Sasaniler arasındaki ilişkilerde iyileşme dönemine girilmiştir. Özellikle Ermenistan'ın iki ülke arasında paylaşılmasını öngören barış anlaşmasının etkisiyle ilişkilerde bir barış havasının oluştuğu ve M.S. V. yüzyıla damgasını vurduğu bilinmektedir¹⁵. Bu dönemde Roma-Bizans mozaiklerinin Sasani etkisinde kaldığını görmekteyiz. Bu etki, özellikle taban döşemelerinde kolayca fark edilebilmektedir. Sasani ikonografisinin etkisiyle mozaiklerde av motiflerinin doğuda moda olmaya başladığı sonucuna varabilir. Roma sanatında Sasani etkisini ilk olarak Antiokheia'nın M.S. IV. yüzyıl sonları ve M.S. V. yüzyıl mozaiklerinde fark etmekteyiz¹⁶. Bu etki bizlere, Akdeniz Dünyası'nın Doğu'nun sanatından etkilenmeye başladığını göstermektedir¹⁷.

Sanatsal açıdan değerlendirdiğimizde mozaik sanatçısının Pers grifonunu daha belirgin kılmak için yaklaşık yedi renk kullandığını tespit etmekteyiz (yeşil, beyaz, koyu krem, siyah, kahverengi, kırmızı). Sanatçı ayrıca grifon tasvirinde kullandığı koyu ton ile zemin arasında ton kontrastı oluşturmuş ve görsel bütünlük sağlamayı başarmıştır. Resimde ışığın etkisi parlak ve gölgeli alanlarda kendini göstermektedir. Figür sert ve koyu renkte kontür çizgileriyle belirginleştirilmiştir. Koyu kontürlerden formların iç bölgelerine doğru koyuluk dereceleri yavaş yavaş açılmış ve açık renk bölümler ışık almış gibi görünmüştür. Bu da figürlerin üç boyutlu formunu ortaya çıkarmıştır.

İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde aslan başlı grifonun yanı sıra kartal ve köpek başlı grifonlar da bulunmaktadır. Bunlardan iki grifonun başı ve kanatları kartal, gövdesi ise aslan bedenlidir. Grifonlardan biri başını arkasına çevirmiş yürür vaziyette (fig. 7), diğeri ise yakaladığı bir geyiği parçalarken resmedilmiştir (fig. 8). Bu tipteki grifonların M.Ö. III. binyıldan itibaren özellikle Ak-

Fig. 6-7. M.S. VI. yüzyıl, İstanbul Büyük Saray Mozaik Müzesi, İstanbul (Türkiye)

¹⁴ Delplace 1990, 94; Eraslan 2013a, 73.

¹⁵ Balty 1991, 33-34.

¹⁶ Levi 1947, 366, lev. XCI, XCII b, CXXXVIII a-c, CLXXXI d; Cimok 2000, 304-310.

¹⁷ Lassus 1936, 41-42.

deniz ve Ege Dünyası'nda sanatın çeşitli dallarında varlığı bilinmektedir¹⁸. Burada görülen her iki grifon diğer aslan başlı grifonun aksine Akdeniz ve Ege Dünyası'nda hâkim olan güçlü aslan bedeni ve kartal başlı grifon tipindedir. Dördüncü ve son grifon ise köpek başlı, gepard gövdeli ve kanatlıdır (fig. 9). Antikçağ yazarlarından Aiskhylos, grifonların Zeus'un kutsal yaratıkları, havlamayan, uzun gagalı, kanatlı köpekleri olarak belirtmiştir¹⁹. Antikçağ mozaik sanatında bu tanıma uyan grifon betimlemesi sadece burada karşımıza çıkmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki grifona ait tüm tipler İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde kullanılmıştır. Bu durum İstanbul mozaiklerini diğer grifon betimli mozaiklerden ayrıcalıklı kılmaktadır. İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde grifon betimlemelerinde karşılaştığımız bu çeşitlilik mozaik sanatının hem doğudan hem de batıdan etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir.

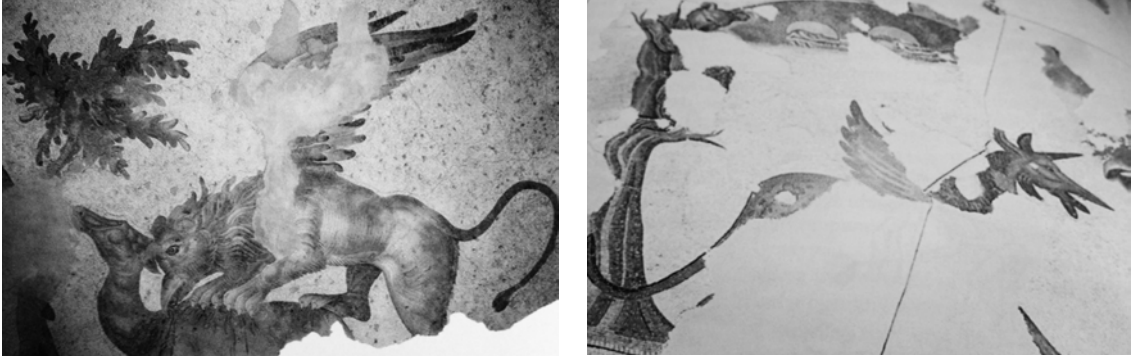

Fig. 8-9. M.S. VI. yüzyıl, İstanbul Büyük Saray Mozaik Müzesi, İstanbul (Türkiye)

Sonuç

Av ve kırsal yaşam sahneleri Roma Dünyası'nda daha çok Kuzey Afrika'da M.S. II. yüzyılın ortalarından IV. yüzyıla kadar sevilen bir tema olmuştur²⁰. Fakat Türkiye'de İstanbul Büyük Saray Mozaikleri ve Germanicia²¹ Mozaikleri hariç özellikle Antiokheia²², Zeugma²³, Haleplibahçe²⁴ antik kentlerindeki mozaiklerde kırsal yaşamdaki av sahnelerinden ziyade daha çok Hellen stili mitolojik sahneler dikkat çekmektedir.

Doğu Akdeniz coğrafyasında Hellen stilineki bu bozulmanın yanı sıra M.S. IV. yüzyıldan itibaren mozaiklerde doğudaki kumaş motiflerine benzer olduğunu düşündüğümüz balık pulu benzeri yeni bir tekniğe rastlamaktayız. İç içe yay şeklinde bir görünüme sahip olan ve balık pulunu andıran tessera dizimli zeminler Antiokheia'nın geç dönem mozaiklerinde, İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde, Germanicia ve Edessa Mozaikleri'nde etkisini göstermektedir.

Lassus tarafından da belirtildiği gibi, bordür ile çerçevelerin arasındaki teknik farklılık M.S. IV. yüzyıl mozaiklerinde ortadan tamamen kalkmaktadır²⁵. Bu dönemlerde, mozaiklerin yerinde yapıldığı ve sanatçı ile zanaatkar ayrımının önemsenmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, V. yüzyılın

¹⁸ Eraslan 2013a, 70.

¹⁹ Aisch. *Pr.* 802 vdd.

²⁰ Kondeleon 1994, 255.

²¹ Küçükdağlı 2012, 97-101; Eraslan 2013b, 225-234.

²² Levi 1947, 38-39, lev. VIa, B; Lassus 1983, 257, lev. CXXXVIII; Campbell 1988, 61, lev. 178-9.

²³ Ergeç *et al.* 2000, 110, fig.162.

²⁴ Önal *et al.* 2012, 56, fig. 60.

²⁵ Lassus 1936, 38.

ikinci yarısında beyaz zemin üzerinde izole edilerek resmedilen figürlere rastlamaktayız²⁶. Mozaik stilinde devam eden bu değişim, İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'nde son aşamasına gelmiştir. Bu mozaiklerde Doğu etkisinin tamamen hâkim olduğu kırsal motifler ile Pers grifonu olarak bilinen aslan başlı ve boynuzlu grifonun yer alması, Roma-Bizans sanatında başlayan değişimin İstanbul Büyük Saray Mozaikleri'yle son aşamasına geldiğini göstermektedir. Sonuç olarak İstanbul Büyük Saray Mozaikleri özellikle grifon betimlemelerinden yola çıkarak Greco-Romen sanatında Pers etkisinin gelişini göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Figürler Listesi

- Fig. 1. Dunbabin 1999, 8, fig. 7.
Fig. 2. Dunbabin 1999, 61, fig. 62.
Fig. 3. Blázquez 1997, 158, fig. 3.
Fig. 4. Balty 1977, 44, fig. 17-19.
Fig. 5. Blázquez 1997, 161, fig. 7.
Fig. 6. Cimok 2001, 21, fig. 17.
Fig. 7. Cimok 2001, 25, fig. 23.
Fig. 8. Cimok 2001, 32, fig. 29.
Fig. 9. Jobst-Erdal-Gurtner 1997, 48, fig. 33b.

²⁶ Dunbabin 1999, 234.

BİBLİOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Aisch. Pr. (=Aiskhylos, *Prometheus Desmotes*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Suppliant Maidens, Persians, Prometheus, Seven Against Thebes*. With an English translation by H. W. Smyth. vol. I. Cambridge, Mass-London 2001 (The Loeb Classical Library)
- Hdt. (= Herodotos, *Historiae*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Herodot Tarihi*. Çev. M. Ökman-A. Erhat. İstanbul 1991.

Modern Literatür

- Alexiou 1991 S. Alexiou, *Minos Uygarlığı*. İstanbul 1991.
- Amiet 1966 P. Amiet, *ELAM, Archée, Auvers-Sur-Oise*. France 1966.
- Balty 1977 J. Balty, *Mosaïques Antiques de Syrie*. Bruxelles 1977.
- Balty 1991 J. Balty, "La Mosaïque Romaine et Byzantine en Syrie du Nord". *Revue du monde musulman et de la Méditerranée* 62 (1991) 27-39.
- Blázquez 1997 J. M. Blázquez "El grifo en mosaicos africanos y su significado". *Antiquités africaines* 33 (1997) 155-163.
- Campbell 1988 S. D. Campbell, *The Mosaics of Antioch, The Corpus of Mosaics Pavements in Turkey*. Toronto 1988.
- Cimok 2000 F. Cimok, *Antioch Mosaics*. İstanbul 2000.
- Cimok 2001 F. Cimok, *Mosaics in İstanbul*. İstanbul 2001.
- Çakır 2013 G. Ö. Çakır, "Küçük Asya Sikkeleri'nde Grifon Tipleri". *Mediterranean Journal of Humanities* III/2 (2013) 31-44.
- Delplace 1990 C. Delplace, "Le griffon dans la peinture romaine et sur les reliefs en stuc". *Revue archéologique de Picardie* I (1990), 89-97.
- Dessenne 1957 A. Dessenne, "Le griffon créto-mycénien: inventaire et remarques". *Bulletin de correspondance hellénique* 81 (1957) 203-215.
- Dunbabin 1978 K. M. D. Dunbabin, *The Mosaics of Roman North Africa: Studies in Iconography and Patronage*. Oxford 1978.
- Dunbabin 1999 K. M. D. Dunbabin, *Mosaics of the Greek and Roman World*. Cambridge 1999.
- Eraslan 2013a Ş. Eraslan, "Antik Sanatta Efsanevi Bir Yaratık: Grifon". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 144 (2013) 69-79.
- Eraslan 2013b Ş. Eraslan, "Germanicia Mozaiklerinde Av Sahneleri: Doğu ve Batıdan Örneklerle İkonografik Bir Değerlendirme". *Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş (2013) 225-234.
- Ergeç et al. 2000 R. Ergeç, M. Önal – J. Wagner, "Seleukeia am Zeugma Euphrat/ Zeugma. Archäologische Forschungen in einer Garnisons- und Handelsstadt am Euphrat". Ed. J. Wagner, *Gottkönige am Euphrat. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Kommagene*. 2000 105-113.
- Frankfort 1936 H. Frankfort, "Notes on the Cretan Griffin". *B.S.A.* 37 (1936), 116-122.
- Ghirshman 1963 R. Ghirshman, *Perse, L'univers Des Formes*, Gallimard 1963.
- Jobst et al. 1997 W. Jobst, B. Erdal – C. Gurtner, *İstanbul Büyük Saray Mozaigi*. İstanbul 1997.

- Kondeleon 1994 C. Kondeleon, *Domestic and Divine: Roman Mosaics in the House of Dionysos*. Ithaca 1994.
- Küçükdağlı 2012 S. Küçükdağlı, "Kahramanmaraş Germanicia Mozaikleri". *Journal of Mosaic Research* V (2012) 97-101.
- Lassus 1936 J. Lassus, "Les mosaïques d'Antioche". *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 80 (1936) 33-42.
- Lassus 1983 J. Lassus, "Le Fouilleur Et Les Mosaiques". *dans le Recueil d'Hommages à Henri Stern* (1983) 253-259.
- Lattimore 1976 S. Lattimore, *The Marine Thiasos in Greek Sculpture (Monumenta Archaeologica III)*. Los Angeles 1976.
- Levi 1947 D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*. Princeton 1947.
- Ling 1998 R. Ling, *Ancient Mosaics*. London 1998.
- Marrou 1976 H. I. Marrou, "Recherches sur une mosaïque de Piazza Armerina". *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 120 (1976) 249-251.
- Önal 2002 M. Önal, *Mosaics of Zeugma*, İstanbul 2002.
- Önal et al. 2012 M. Önal, H. Karabulut – N. Dervişoğlu, *Haleplibahçe Mozaikleri - Şanlıurfa/Edessa*. İstanbul 2012.
- Picoche 1984 J. Picoche, *Dictionnaire Etymologique Du Français*. 1984.
- Piotrovskii 1967 B. B. Piotrovskii, *Urartu: The Kingdom of Van and its Art*. London 1967.
- Ville 1968 G. Ville, "Iconographie antique" *École pratique des hautes études. 4e section, Sciences historiques et philologiques*. Paris (1968). 219-224.